

CERCETAREA CĂRŢILOR VECI CA MĂRTURII ALE BOGĂŢIEI CULTURALE ŞI ALE RELATILOR EXTERNE ROMÂNEŞTI

dr. ALEXANDRU LIGOR

Din păcate nu s-a întreprins până în prezent, deşi dorinţe au mai fost exprimate, o cercetare sistematică, ştiinţifică, de amănunt a cărţilor vechi româneşti tipărite, a incunabilelor care au, printre autori sau printre meşterii ce le-au imprimat, şi transilvăneni, în fine, a cărţilor rare, străine, cu relatări şi consideraţii asupra vieţii, civilizaţiei poporului român, mediului său natural de viaţă istorică, toate conservate în afara hotarelor ţării, în biblioteci, arhive, muzee şi în alte instituţii culturale, dar şi — eventual — în colecţii particulare, cu acordul deţinătorilor, desigur, aşa cum s-a procedat (a nu se înţelege că şi indigestulător), spre pildă, cu manuscrisele¹, cu unele dintre mărturiile diplomatice² sau cu alte urme ale creaţiilor de la noi³.

Cărţile vechi româneşti şi străine tipărite aflate în bibliotecile, muzeele şi arhivele din ţară au fost cercetate în bună parte, datele (nu ne pronunţăm asupra acurateţii, exactităţii lor) fiind înmagazinate la Centrul de informatică, memorie şi sinteză culturală al Ministerului Culturii. Cele câteva volume ale publicaţiei „Valori bibliofile din patrimoniul cultural naţional. Cercetare, valorificare” cuprind şi ele preţioase date noi cu privire la fondurile de carte rară existente în ţară.

De bună seamă, unele studii în privinţa operelor tipărite în vechime, aflate peste hotare, ce ne interesează acum,

s-au făcut, însă fără continuitate, neaprofundat, mai mult din interes ştiinţific individual, imediat. Datele de care dispunem actualmente sînt încă dispersate, publicate în atît de diverse lucrări, unele puţin cunoscute, greu accesibile, cu o circulaţie restrînsă. Aceste informaţii — puţine cite sînt — nu au fost nicicînd centralizate. Nu s-a împlinit o catalogare a lor, o adunare a lor într-o lucrare specială, care să fie îmbunătăţită periodic şi care să se afle la îndemîna specialiştilor, constituindu-se, deci, şi într-un punct de sprijin pentru viitoarele cercetări în domeniu. Cit timp, cită energie şi citi bani nu s-ar economisi astfel, cercetătorii nemaifiind obligaţi — în special cei tineri — la parcurgerea unor căi altminteri umblate de alţii cu mai mult sau mai puţin timp înainte (drumuri documentare, se înţelege).

Nu s-a publicat pînă acum o bibliografie specială (întocmită pe criterii ştiinţifice, moderne), închinată cărţii vechi româneşti, şi ea permanent îmbogăţită cu ultimile cercetări, cu ultimile informaţii în domeniu.

Cărţile tipărite în marile centre culturale din Europa apuseană pînă la anul 1500 (unele, repetăm, realizate prin concursul cărţurilor şi meşterilor tipografi din Transilvania — aspect oarecum neglijat de cercetători — cum: Toma, la Mantua, în 1473, Bernard, la Napoli, Martin din Codlea, la Brunn, Andrei Corbul din Braşov, la Veneţia, apoi,

Frater sau Presbiter de la Sebeș și alții) ⁴, cărțile tipărite la noi începând cu cel de al XVI-lea veac, ca și operele străine, de demult ori mai apropiate în timp — valori bibliofile — cu referiri la români, păstrate în afara hotarelor României — atât cit știm azi despre existența lor — se constituie în argumente ale legăturilor culturale, deși nu în exclusivitate culturale, se înțelege, ale românilor, despre interesul acestei lumi pentru civilizația românească, pentru creațiile poporului român, ne îngăduie să gindim un pic altfel despre vechile tipărituri, despre rosturile noastre culturale în comunitatea civilizată, universală, să re-dimensionăm producția tipografică de la noi, bogăția spirituală națională, în genere.

Există unele exemplare ale cărților rare cu însemnări care s-au dovedit a fi de o însemnătate anume, natura lor fiind, ea însăși, atât de diversă (istorică, literară, geografică, meteorologică ș.a.m.d.) și, deci, cu atât mai interesantă.

Ex-libris-urile ne amintesc și ele, nu o dată, despre unele personalități, de la noi sau de aiurea, posesoare a unor atari valori de neprețuit, ne amintesc de unele biblioteci, nu puține, azi, dispărute etc.

Și cite astfel de mărturii nu stau încă necercetate, în amănunt, prin biblioteci sau altunde, nu suficient cunoscute de românii înșiși. E deajuns să cităm Biblioteca Vaticanului sau Biblioteca Națională din Italia, Biblioteca Regală din Copenhaga, marile biblioteci din Grecia, Bulgaria, Ungaria, Iugoslavia, Franța, U.R.S.S., Spania etc.

Această bogăție culturală răspândită în lume (de la Athos pînă în America de Nord, de la Kiev la Roma și Madrid, de la Moscova la Paris sau Londra, din țările nordice la Ierusalim sau Constantinopol ș.a.) în parte știută (într-un caz sau altul vag), o parte bănuită, pornindu-se de la mărunte indicii sau vechi mențiuni, nesigure, dar oricum demne de controlat, trebuie a fi cunoscută în cit mai mare măsură și de către tot mai mulți, tinzîndu-se spre o cuprindere totală.

Asupra necesității unor atari cercetări nu se cade a mai insista. Reprezentantii ministerelor: Cultură, Învățămînt, Externe, apoi, Academia, conducătorii marilor biblioteci, muzee, arhive și specialiști din cadrul lor, universitarii, cercetătorii din institutele de istorie sau literatură ș.a. trebuie să lucreze cu forțe adunate în sensul înlăturării unor în-tristătoare lacune, de documentare, mai întîi, în domeniul dat. Fără eforturi comune nu se poate concepe o reușită în cercetarea cărților vechi de peste hotare care ne privesc, nu se poate ajunge la o cunoaștere cit mai completă a tezaurului de carte răspîndit în lume.

Apoi, se impune centralizarea informațiilor științifice provenite, pe de o parte, din mai vechi investigații și cercetări, ale căror rezultate au fost deja publicate — muncă nu ușoară —, iar pe de altă parte, direct de la cercetătorii contemporani ai problemei, prin depunerea acelor știri, mărunte sau detaliate, asupra tipăriturilor vechi, la o bancă de date, la care să aibă, la rîndu-le, oricînd acces (eventual la Centrul de care amintim mai sus, ori la unul, asemănător, al Academiei). Desigur, se vor folosi mijloacele și metodele moderne de înregistrare și regăsire a datelor (fișa de carte rară, pentru calculator, conform modelului în uz pe plan național).

Fără doar și poate, atari cercetări nu pot fi întreprinse decît de specialiști, oameni competenți, buni cunoscători ai domeniului, paleografi, știutori ai scrierii chirilice, de veche limbă greacă, de slavonă, de latină, cu studii speciale, și nu în termene atât de scurte încît, presați de timp, să întocmească o documentație superficială, incompletă.

Astfel de intenții, în cercetare, se cer înscrise într-un plan național, urmărindu-se nu numai fondurile mari de carte, ci și centrele urbane, deși, firește, acestea mai întîi ar trebui „epuizate”.

Un catalog (cu mai multe volume, tipărite în timp) al acestor vechi tipărituri și o bibliografie specială, „ținută” la zi, asupra tenei în discuție, vor fi — nu ne îndoim — mult folosite obștei cercetătorilor și nu numai lor.

Se cade, de asemenea, ca în locurile de păstrare (din străinătate) a vechilor cărți ce ne interesează acum, să se organizeze, cu participare (de specialitate) românească, mari expoziții. Sint încă de dorit expoziții organizate în țară, cu tipărituri străine vechi, cu participarea și a unor cercetători, muzeografi sau bibliologi din străinătate. Acorduri sau simple înțelegeri culturale în acest sens se impun cit de curind. O astfel de dorință începuse să prindă contur în urmă cu ani, însă ea a fost abandonată. Să sperăm că nu pentru totdeauna sau nu pentru un timp prea îndelungat.

Credem, de asemenea, că la viitoarele reuniuni științifice republicane, închinete cărților rare, organizate de către Direcția Muzeelor și Colecțiilor, ca și cu prilejul altor întâlniri asemănătoare să fie invitați și cercetători străini, precum și români de peste Prut, de la marile biblioteci, muzee sau arhive, deținătoare de vechi tipărituri, spre a prezenta și comenta fondurile sau exemplarele care ne interesează.

Elaborarea și tipărirea unor cataloage de carte românească veche, incunabule (la a căror realizare am participat), de carte rară străină care ne privește, toate aflate în străinătate, în colaborare (specialiști români și străini, edituri și tipografii din țară și din afară), ca și a unor cataloage de carte rară străină aflată în colecții din România, de asemenea, printr-o largă colaborare internațională (cu cei interesați, dintre centrele tipografice și editoriale de azi, urmașe ale

vechilor centre unde au fost imprimate cărțile deținute de noi) se impune.

Ieșirea din izolarea culturală în care am fost ținută cu sila se va întâmpla, spre folosul nostru și al altora, deopotrivă, și pe căile — nu sint singurele și, poate, nu sint chiar cele mai însemnate — pe care aici doar le-am creionat.

Cartea, cea de demult, ca și cea de acum, cu gindurile ei nobile a apropiat și apropie oamenii, modelindu-le sufletele. Este menirea ei primordială. Se impune, deci, să o cunoaștem. Și prin modalitățile înscrise mai sus.

Se cere să ne cunoaștem pe noi înșine și pe alții, știind, printre altele, și adevăratele dimensiuni ale culturii, inclusiv ale celei vechi, în cadrul căreia cartea a avut — a cita oară s-a spus? — un rol atit de mare.

NOTE

¹ Ultima lucrare specială a fost elaborată, relativ recent, de Radu Constantinescu, *Manuscrise de origine românească din colecții străine. Repertoriu*, București, 1986.

² Vezi și *Ghidul microfilmelor după documente aflate în biblioteci și arhive din străinătate*, DGAS București vol. I—III (cel de al IV-lea se află sub tipar).

³ La lucrările mai vechi, datorate lui Nicolae Iorga, Marcu Beza ș.a., se adaugă, mai nou, volumele semnate de Virgil Cândea și Constantin Simionescu, sub titlul *Prezențe culturale românești* (în diverse țări). O repertoriizare a unora dintre valorile culturale românești conservate în străinătate a făcut în urmă cu decenii, Ministerul de Externe. Sub tipar se află o densă lucrare pe aceeași temă, avîndu-i ca autori pe Virgil Cândea, Nicolae Stoicescu și Monica Breazu, lucrare la care s-au făcut referiri în presă în urmă cu ani.